

Кудінова Є.В.,
студентка групи МВ-4
Науковий керівник: Войтюк О.С.,
доктор філософії, старший викладач кафедри
міжнародних відносин і політичного менеджменту,
Державний університет «Житомирська політехніка», м. Житомир.

ДИПЛОМАТІЯ ЧЕРЧИЛЛЯ В ЯДЕРНУ ЕПОХУ: ПЕРЕГОВОРИ З СРСР І США З ПИТАНЬ КОНТРОЛЮ НАД ОЗБРОЄННЯМ

В ядерну еру дипломатія Вінстона Черчилля, особливо у відносинах із США та СРСР, була націлена на зниження ризиків конфлікту між наддержавами та стабілізацію світової політики. Черчилль розумів, що ядерна зброя докорінно змінила правила дипломатії, і тому прагнув впливати на збройні змагання, підтримуючи ідею «ядерного стримування» та мирного співіснування держав із протилежними ідеологіями. У контексті сучасних проблем глобальної безпеки та контролю над ядерними озброєннями, дослідження історії ініціатив Черчилля, може бути корисним для розробки ефективних механізмів контролю над новітніми видами зброї та для врегулювання конфліктів у сучасному міжнародному середовищі.

Основними історичними подіями, що стали відліковими моментами «холодної війни», вважаються три ключові моменти: промова Й. Сталіна на зборах виборців (1946 р.), фултонська промова В. Черчилля (1946 р.) та проголошення «доктрини Трумена». Фултонська промова Черчилля, яка була виголошена у 1946 році, стала однією з найбільш знакових подій у цьому контексті. У ній Черчилль вперше серед західних політиків використав термін «залізна завіса», який раніше застосовував Йозеф Геббельс, тим самим підтвердивши існування поділу Європи на зони, що контролювані суперечливими силами [3].

Найбільше занепокоєння Черчилля викликала ймовірність поширення радянського впливу за межі «залізної завіси», що загрожувало порушенням уже встановленого балансу сил. «Від Щецина в Балтиці до Трієста в Адріатиці на континент опустилася залізна завіса», - заявив Черчилль, описуючи європейські

країни, що опинилися під контролем Кремля. Він зазначав, що комуністичні партії, які раніше мали невеликий вплив у більшості східноєвропейських держав, зараз захопили владу і встановили тоталітарний режим. «Поліцейські уряди панують майже скрізь, і лише в Чехословаччині ще зберігається певна демократичність», - стверджував Черчилль. Він також виражав особливу тривогу через зростання впливу комуністичних партій у Великій Британії і США, хоча, за його словами, комунізм у цих країнах «перебував ще на початковому етапі розвитку». Черчилль не висловлював побоювань щодо можливості воєнного нападу СРСР на західні країни. «З того, що я спостерігав за поведінкою наших російських друзів і союзників під час війни, я прийшов до висновку, що вони найбільше шанують силу і найбільше зневажають військову слабкість», - заявляв Черчилль. Він не стільки боявся нової війни, скільки турбувався результатами вже завершені. СРСР (який переміг у війні та вперше порушив «буферний пояс», що ізолював його від решти світу) на думку Черчилля, почав прагнути до «необмеженої експансії свого впливу та ідеології». Основним висновком його промови було необхідність об'єднати країни Заходу та зміцнити їх, щоб протистояти СРСР. Фултонська промова більше нагадувала декларацію «холодного миру», стратегію стримування СРСР, а не оголошення «холодної війни» [3].

У середині та другій половині 1950-х років США і СРСР намагалися врегулювати спірні питання європейського устрою. Обидві країни висували ініціативи щодо роззброєння та контролю над озброєннями, проте ці ініціативи мали різні мотивації, зокрема: конкуренцію між ідеологіями, прагнення здобути прихильність громадської думки, збереження довіри союзників та залучення країн «третього світу» на свою сторону. Під час президентства Д. Ейзенхауера адміністрація США висунула низку пропозицій, що спрямовані на активізацію зовнішньополітичної пропаганди та захоплення політичної ініціативи. У своїй промові «Шанс для миру» (16 квітня 1953 року), виголошеній на засіданні Американського товариства редакторів газет, президент порушив питання про: обмеження гонки озброєнь, врегулювання конфліктів у Кореї та Індокитаї, підписання мирного договору з Австрією, обговорення статусу Німеччини та проведення вільних виборів у країнах Східної Європи. Хоча ця промова була

близька до принципу мирного співіснування і, навіть, була передрукована в радянській газеті «Правда», пункт про вільні вибори в Східній Європі виявився неприйнятним для радянського постсталінського керівництва. Адміністрація Д. Ейзенхауера, яка прагнула досягти довгострокової перемоги в «холодній війні», використовувала складну тактику - блокувала пропозиції щодо відновлення переговорів на рівні глав урядів чотирьох держав-переможниць у Другій світовій війні, водночас сприяючи зниженню напруженості в головних регіональних спірних питаннях глобального протистояння [2].

11 травня 1953 року у промові в палаті громад В. Черчилль рішуче закликав до проведення міжнародної конференції на найвищому рівні для вирішення наявних конфліктів, зокрема для врегулювання ситуації в Кореї та вирішення австрійського питання. Черчилль підкреслив помилковість думки, що «з Радянською Росією нічого не може бути вирішено, поки не буде вирішено все». Він зазначав, що вирішення навіть двох або трьох проблем мало б важливе значення для кожної миролюбної країни. Зокрема, мир у Кореї та укладення Австрійського договору могли б сприяти полегшенню відносин між державами на найближчі роки, що, у свою чергу, могло б відкрити нові можливості для забезпечення безпеки та процвітання на глобальному рівні [4].

Черчилль зазначав, що така конференція на найвищому рівні «повинна відбутися між провідними державами без затримок». Вона не повинна бути обмежена жорстким порядком денним або зосереджуватися на технічних деталях. Участь повинна бути обмежена лише кількома державами та представниками, що гарантувало б певну неформальність і більшу конфіденційність. Черчилль припускав, що, можливо, не вдалося б досягти жодних жорстких угод, але зустріч могла б сприяти формуванню загального відчуття серед учасників - вони можуть зробити більше для уникнення подальшого розколу людства. Хоча під час тристоронньої зустрічі лідерів США, Великої Британії та Франції (Бермуди, 4-7 грудня 1953 року) Д. Ейзенхауер відкинув «сепаратну ініціативу» Черчилля стосовно нормалізації відносин із радянським блоком. У період «відлиги» 1950-х років відбулося кілька

міжнародних зустрічей і раундів переговорів на рівні міністрів закордонних справ і глав держав та урядів США, СРСР, Великої Британії та Франції [1].

Отож, Черчилль бачив у переговорах із США та СРСР спосіб зменшити ризик ядерної війни, підтримуючи при цьому баланс між силою і діалогом. Його підхід заклав основу для майбутніх договорів стосовно контролю над озброєннями (Договір про нерозповсюдження ядерної зброї). Він прагнув зберегти роль Великобританії у світовій політиці, сприяючи західній єдності в ядерну еру. Черчилль підкреслив важливість стратегічного мислення, яке поєднувало стримування і дипломатію для запобігання глобальній катастрофі.

Список використаних джерел:

1. Пивоваров С., Раєвський Д., Коберник К. 78 років тому Черчилль виголосив історичну промову у Фултоні - розказав світові, як треба боротися з радянською загрозою. URL: <http://surl.li/ubxxug> (дата звернення: 05.12.2024).
2. Проблеми війни і миру в історії країн світу: збірник наукових праць / за заг. ред. С.В. Толстова. Київ: Державна установа «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2021. 221 с.
3. Пилипчук А. С., Михальчук Р. Ю. Витоки «холодної війни»: Матеріали XI Міжнародної науково–практичної конференції студентів та молодих науковців «Наука, освіта, суспільство очима молодих». м. Рівне, 16 травня 2018 р. Рівне: РВВ РДГУ, 2018. С. 281-283.
4. Історичні витоки та трансформаційні процеси доби «холодної війни» в Європі (1947-1975 рр.): монографія / за ред. С.В. Толстова. Київ: ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2023. 347 с.